

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКВА“
ПІД РЕДАКЦІЄЮ ПРОФ. І. ОГІЕНКА.

№ 6.

Проф. І. ОГІЕНКО.

ЯК МОСКВА ВЗЯЛА
ПІД СВОЮ ВЛАДУ
ВІЛЬНУ ЦЕРКВУ УКРАЇНСЬКУ.

1921.
ТЕРНІВ.
ДРУКОВАНО В ДРУКАРНІ Й. ПІША.

ДЛЯ СВІТЛЯНИХ
ДЛЯ ВІДРОДЖЕННЯ СВІТЛЯНИХ

ВИДАВНИЦТВО
„УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКВА“ ПІД РЕДАКЦІЄЮ
ПРОФ. І. ОГІЄНКА.

— ВИПУСКАЄ ТАКІ КНИЖКИ —

№ 1. Прохання до Патріярха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву. 1921 р. 14 ст. Ціна 10 м. п.

№ 2. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська мова як мова богослужбова.

№ 3. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська вимова церковнослов'янського богослужбового тексту. Правила і зразки вимови. 1921 р. 20 ст. Ціна 25 м. п.

№ 4. Закони Української Народньої Республіки про Українську Автокефальну Церкву.

№ 5. Проф. І. ОГІЄНКО. Український православний молитовник.

№ 6. Проф. І. ОГІЄНКО. Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську. 1921 р. 20 ст. Ціна 25 м.

№ 7. Проф. І. ОГІЄНКО. Як Москва знишила волю другу Київо-Печерської Лаври.

№ 8. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська Автокефальна Церква, її завдання і організація.

№ 9. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковне життя в Європі за останні роки.

№ 10. Проф. І. ОГІЄНКО. Літургія св. Іоанна Золотоустого, переклад на українську мову.

274.77
ІІІ

Церква наша українська з давніх-давень була вільною і незалежною,—вона тільки номінально ніби залежала од Константинопольського патріярха. Але патріярх цей жив собі далеко, в наші церковні справи втручався рідко, і за ввесь час тільки раз і приїздив до нас. І жила тоді церква наша вільною і вільно творила все своє життя.

Церква наша завше вважала себе вищою од церкви московської, бо митрополія Київська була першою, де повстав світ віри Христової; духовенство наше своєю освітою завше було незмірно вищим од духовенства московського, і тому вважало себе „просв'щеннє¹⁾ Москви“¹⁾.

Коли політичний центр в XIV віці з Київа посунув на північ, посунули туди і наші українці-митрополіти і добре допомогли Москві стати твердо на ноги. Але згодом, коли над нашим краєм запанувала Литва, московські митрополіти потроху зовсім забувають любов до Київа і тільки й дбають, як би більше взяти од його дані. І московські митрополіти тягли з українського народу, що тільки могли. Так, на митрополіта Фотія скаржились, що він „се нынѣ все узорочье церковное и сосуды пе-

¹⁾ И. А. Шляпкинъ, Св. Дим. Ростовскій, ст. 110.

реносить на Москву и весь Кіевъ пусто сотвори тяжкими пошлинами“¹⁾...

От чому так легко церква українська розійшлася з московською,—з р. 1414 українська церква обрала собі окремого митрополіта і сливе з того часу пішло її цілком вільне життя. Титул наших митрополітів завше був—„митрополитъ Кіевскій и всея Россіи“. Митрополіта у нас завше вибирали вільними голосами, а патріярх Константинопольський тільки благословляв його. На Вкраїні в церковнім житті скрізь було тоді виборне право: вільними голосами вибирали священиків, єпископів, архимандритів, ігуменів і навіть митрополітів.

Церква наша дуже одріжнялася тоді од церкви московської,—у нас були свої церковні звичаї, свої обряди, навіть де-які свої вірування²⁾, хрестини, вінчання, похорон, де-які празники—все це у нас одріжнялось од московського, і все це потім на Москві прозивали єрессю, і все це виганяли з нашої церкви.

Українське духовенство скоса поглядало на

¹⁾ Митр. Филаретъ, Исторія Русской Церкви, пер. III ст. 6.

²⁾ Див. про це: Шляпкинъ, Св. Д. Ростовській, ст. 109—110, 101, 105, 167, 177.—С. Голубевъ, Петръ Могила т. I ст. 206, 207, 166, 175—177, 346; т. II ст. 53, 144, 228, 256, 257, 261, 339, 399.—Е. Крыжановский, Поврежденіе церковной обрядности и религіозныхъ обычаевъ въ южно-русской митрополії, „Руководство для сельскихъ пастырей“ 1860 р. № 12.

московське, знато його злиденне життя, знато, як його граблять та кривдять. Та й недолюблювало воно його; так, Мелетій Смотрицький і Касіян Сакович писали, що в Московському царстві живуть самі раби і що там навіть старшину їхню катують батогами і засуджують до торгової казні¹⁾). А Брюховецький писав про москалів, ніби „жестокостію своею превосходять они всѣ поганые народы“²⁾.

Українці з недовір'ям поглядали і на саму московську віру. Як каже дослідник, були такі ко-заки, які казали про москалів, що ніби у їх „одні погруженці, а другі обливанці; у одних попи, у других безпопівщина; на Москві стільки вір, скіль-кі сіл, а в селі—скільки хат; до себе в хату ніхто нас не пустить з люлькою; у їх вся віра в тому, аби бороди не голити і тютюну не курити й не нюхати“³⁾...

Духовенство на Москві зовсім було безправне; навіть вище духовенство, єпіскопи та митрополіти не мали жадних прав і цілком залежали од волі патріярха,—сам патріярх їх настановляв, сам жалував і наказував.

От цього підневільного життя й лякалось страшно наше звикле до волі духовенство і тому

¹⁾ Проф. С. Терновський, Арх. Ю.-З. Р. ч. I т. V ст. 31.

²⁾ Тамже ст. 80.

³⁾ Маркевичъ, Исторія Малороссії, т. I. ст. 257.

воно так довго і вперто стояло за волю своєї церкви.

Коли Б. Хмельницький надумав oddатися Москві, духовенство стрівожилося і наважилося не дати Богданові довести до діла його замірів. І духовенство гостро пішло проти Москви.

Р. 1654 прибули на Вкраїну посли од трьох держав, що хотіли взяти до себе Україну,—од Москви, Турції та Польщі. Богдан скликав Раду в Чигирині, аби вона вибрала, під чию високу руку піде Україна. І на цій Раді од духовенства виступив з гарячою промовою проти Москви черкаський protопоп Хведір Гурський, великий богослов свого часу і славний проповідник. В палкій промові Гурський застерегав козацьку Раду од підданства Москві.

Посли прибули на Вкраїну з багатими гостинцями; гостинці польські було загорнуто в килим, турецькі—в дорогий шовк, а гостинці московські... в рогожку...

І показуючи Раді на ці подарки, Гурський сказав палку промову. „Отъ трехъ царей или волхвовъ—казав він—поднесены были младенчество-вавшему Христу Спасителю дары: золото, ливанъ и смирна; дары сіи предзначеноvalи бытіе, страданіе и возвращеніе на небо. Злато предрекло

царствованіе, ладанъ—погребеніе, смирна—Божественность. Такъ и сіи дары, подносимые тремя царями младенчествующему народу, знаменуютъ участъ его: чѣмъ покрыты или одѣяны дары сіи, тѣмъ покроется и народъ, ими прельстившійся. Дары польскіе покрыты ковромъ, то и народъ съ поляками будетъ имѣть ковры; дары турецкіе покрыты тканію шелковою, то и народъ облечется въ шелкъ; дары московскіе покрыты рогожками, то и народъ, соединившійся съ москвитянами, одѣнется въ рогожки и подъ рогожки... И сіи предзначеннія върнѣе и превосходнѣе всѣхъ оракуловъ на свѣтѣ¹⁾...

Ця промова Гурского зробила більше вражіння, ніж промова Хмельницького в оборону Москви. На Раді знявся галас, пішов заколот проти Богдана: його назвали зрадником, кричали, що він підкупленій Москвою і продає їй Україну²⁾...

Але духовенство нічого не вдіяло: Богдан вмів поставити на своєму...

Коли Богдан Хмельницький р. 1654 присягнув Москві, наше вище духовенство було з того дуже невдоволеним і присягти одмовилось,—сам митрополіт Київський Сильвестр Косів на це голосно

¹⁾ Маркевичъ, Исторія Малороссіи, т I ст. 257. Див. Архівъ Ю.-З. Р. ч. I т. У ст. 39—40, передмова.

²⁾ Там же.

заявив, що хоч „гетманъ со всѣмъ войскомъ Запорожскимъ и поддался государю, а онъ, митрополить, со всѣмъ соборомъ о томъ бить челомъ къ государю не посыпалъ, и живеть онъ съ духовными людьми самъ по себѣ ни подъ чьею властію... И началъ митрополить боярамъ грозить: не ждите начала, ждите конца; увидите сами, что надъ вами вскорѣ конецъ будеть“ ¹⁾...

I митрополїт одмовився привести до присяги московському цареві людей своїх, а коли московські воєводи почали командувати в Київі, митрополїт їм заявив: „учну съ вами битися“ ²⁾...

Грек Іван Тафлари росказував на Москві, що київський митрополїт і вище духовенство „присылали на сеймъ къ королю польскому двоихъ чернецовъ съ объявленіемъ, что имъ съ московскими людьми быть въ союзѣ невозможно и они этого никогда не желали: Москва хочетъ ихъ перекрещивать: такъ чтобы король, собравши войско, вы свобождалъ ихъ, а они изъ Киева московскихъ людей выбыть и будутъ подъ королевскою рукою попрежнему“ ³⁾...

¹⁾ С. Соловьевъ, Исторія Россіи, т. X ст. 331.

²⁾ „Православное Обозрѣніе“ 1871 р. кн. 8 ст. 183. Див. С. Соловьевъ, Исторія Россіи, т. X ст. 331, 1860 р.

³⁾ С. Соловьевъ, Исторія Россіи, т. X, 1860 р. ст. 377.

Як бачимо, вище духовенство¹ наше не поспішало оддаватись Москві,— і 32 роки (1654—1686) після приєднання України до Москви жило собі окремим вільним життям; та й сама Москва довго боялась їх зачипати. В договорі Москви з Україною р. 1659 про духовенство було сказано: „митрополиту Кіевскому, такъ же и инымъ духовнымъ Малыя Россіи, быть подъ благословенiemъ святѣйшаго патріарха московскаго, а въ права духовныя святѣйшій патріархъ вступати не будеть“¹⁾...

Проте українське духовенство не повірило й такому наказу і вибрало собі митрополіта, зовсім не повідомивши про це Москву. Сам Іерусалимський патріярх Досифей протестував проти насоків Москви на українську церкву. Навіть така лагідна людина, яким був св. Димитрій Ростовський, і той—як пише проф. Шляпкин—„былъ поборникомъ самостоятельности малороссійской церкви и неособенно долюбливалъ Московское государство“²⁾.

В грамоті своїй Іерусалимський патріярх писав ніби про непорядки в українській церкві, і проти цього місця св. Д. Ростовський своєю рукою недовірливо приписав: „Чи не придатокъ се отъ переводчика“³⁾...

¹⁾ Филаретъ, Ист. Рус. Церкви, періодъ V ст. 50.

²⁾ Св. Дим. Ростовский, ст. 11—12.

³⁾ Там же, ст. 42.

Москві наше духовенство не вірило і боялось попасти під її руку. Митрополіт Київський Іосиф Нелюбович-Тукальський писав воєводі Шереметєву, що він Москві не довіряє, не співчуває і не зробить того, чого вона хоче. „Да подастъ Господь— писав Тукальський—иной совѣтъ царскому величеству и его совѣтникамъ, совѣтъ праведный, истинный. Вспоминая же писаніе: врагу твоему вѣры никогда не даждь, вручаю себя любви и благосердію милости вашей“¹⁾

Проти заміру Москви забрати Українську Церкву голосно протестував р. 1666 навіть „блюститель Кіевской митрополії“ єпископ Мефодій Филимоно-вич, що завше був згодний робити все, що наказувала йому Москва.

Коли Мефодій дознається, що Брюховецький просив в Москві прислати в Київ митрополіта, він скликав ігуменів Київських монастирів і з ними 22 квітня явився до воєводи Шереметєва і випитував, чи то правда, що ніби „указаль великій государь быть в Кіевѣ митрополиту изъ Москвы“... А по цьому, все більше дратуючись, єпископ „закричалъ съ сильною яростю: „Если будетъ на то великаго государя изволенъе, что отнять у насъ наши вольности и права, и быть у насъ митрополиту изъ

¹⁾ Архивъ Ю.-З. Россіи, ч. I т. У ст. 49, передмоза.

Москви, а не по нашему выбору, то пусть великій государь велить нась всѣхъ казнить, а мы на это не согласимся... Если прѣдѣтъ къ намъ въ Кіевъ московскій митрополитъ, то мы запремся въ монастыряхъ, и развѣ нась изъ монастырей за шею и за ноги поволокутъ, тогда только московскій митрополитъ въ Кіевѣ будеть... Намъ лучше смерть принять, нежели митрополита изъ Москвы“ ¹⁾...

Проте всі ці протести не перемогли Москви,— вона вперто йшла до свого, аби прибрati до рук своїх Українську Церкву. Р. 1685 Москва домагається, аби в Київі вибрали вгодного їй митрополіта. Було скликано в Київі собора, і хоч духовенство й не пішло на цей „московський“ собор, проте великими неправдами на соборі обрали за митрополіта московського прихильника Гедеона Святополка, кн. Четвертинського, єпіскопа луцького, що зважився oddатись під Москву.

Стурбоване духовенство зібралося на другий собор і різко протестувало проти виборів Гедеона; воно ж об'явило, що перший собор був незаконний і не мав права рішати таке велике діло, як oddача української церкви Москві, бо це діло всеї церкви.

Свій протест духовенство записало і одіслало гетьману Самойловичеві. В цім протесті духовен-

¹⁾ С. Соловьевъ, Ист. Росс., т. XI ст. 210, Спб. 1861 р.

ство росказує, що Москва забрала вже Білгородську єпархію і завела там свої порядки, і такі ж самі порядки заведе і в Київі.

Ось які порядки завела тоді Москва в нашій Білгородській єпархії. Коли тільки священник зза своєї убожости не давав дані митрополіту, чи коли миряне не давали митрополіту одкупного за церкву, то за це „священника на правежъ палицею по літкамъ затинають... Дѣячки, пономари, ктитори подводы одбуваютъ, дань роковую даютъ архіерею, для чего великое стало въ церквахъ на слугъ церковныхъ оскуденіе... Кто утонетъ, кого громъ убьетъ, албо наглою умреть смертю—платять за тое вину по гривнѣ митрополитови... Слуги архіерейскіе по попамъ съ пѣрначами (знаками) ъздятъ... Парохіяльнымъ священникомъ викаріевъ отъ престола, еслибъ не по любви быль, не волно отставить и другого викарія приняти не волно... Книги наши Кіевскія скасовано, а наслано Московскія, чево і в нась сподевати бы ся треба... Церковное пѣніе и служеніе отмѣнено, а все по-московски поставлено, до чего наши люди не скоро могутъ привыкнути... Дѣти малыя, некрещенны, не поливати, але погружати священницы должны: и много неумѣтные священницы, а кому не привыкли, обычаю, дѣтей в слободахъ по-

т о п и л и... Священника за вину воно шелепами, рубаху снявши, бити,—и вышияго чину духовнаго людямъ такъ же чинять”¹⁾...

От такі порядки заводила Москва у нас на Вкрайні...

Проте всі ці протести не мали сили, і неправдою вибраний Гедеон поїхав на Москву і там 8 листопаду 1685 р. його й висвятив патріарх Іоаким на митрополіта. І в церкві, за пишною од правою, Гедеон поклявся патріарху: „Обѣщаюся повиноватися всегда отцу моему, великому господину, святѣйшему кирѣ Іоакиму, патріарху Московскому, и аще случится и по немъ будущему святѣйшему патріарху Московскому, и всему преосвященному Собору—Россійскимъ преосвященнымъ митрополитамъ, архієпископамъ и епископамъ, братіи моей, во всемъ согласну быти, и любовь духовную вседушно къ нимъ имѣти, и яко братію почитати я... Аще же отцу моему, святѣйшему кирѣ Іоакиму, патріарху Московскому, и по немъ будущимъ патріархамъ и всему святѣйшему собору явлюся непослушенъ, или противенъ, или отъ него во особность восходи отступити и епархію, мнѣ врученную, каковымъ либо образомъ ему, отцу моему, въ чемъ непослушну сотворю, и тогда абіе лишенъ

¹⁾ Архивъ Ю.-З. Россіи, ч. I т. V ст. 60—61.

буду всего сана своего и власти... Во извѣстную же крѣость и вѣчное утвержденіе, сіе мое обѣщаніе, подпісавъ мою рукою, вручаю отцу моему, великому господину, святѣйшему патріарху московскому"...¹⁾.

І нововисвяченому митрополіту дали нове титло: „митрополитъ Кіевскій и Галицкій и Малыя Россіи”... До того ж часу українські митрополіти завше прозивались: „митрополитъ Кіевскій, Галицкій и всея Россіи”...²⁾.

Так митрополіт Гедеон оддав церкву українську московському патріярхові...

Але ж весело вертався додому новий митрополіт: в Москві йому подарували карету, обшиту оксамітом, з мідною оздобою, і шестерика карих коней...

Одна справа була скінчена, але Москві ще треба було погодитися з Константинопольским патріярхом, бо йому правно належала українська церква. І в листопаді того ж 1685 р. до патріярха послано було посла—дяка Микиту Олексіїва, з грамотами і з золотом. Посол взявся перше за патріярха Іерусалимського, Досифея, але Досифей різко одмовив в цій справі. „Ми—казав він—не дадимъ своего благословенія”... Одмовив навіть тоді, коли йому за це

¹⁾ Там-же ст. 103—104.

²⁾ Там-же, передмова, ст. 124, 166.

обіцяли „государево жалованье“, і додав, що він „и за большую казну такого дѣла не сдѣлалъ бы“... ¹).

Про все це Досифей гостро одписав в Москву царям і патріярху, і „съ величайшимъ воодушевленіемъ доказывалъ всю незаконность и неумѣстность задуманного ими дѣла“... ²).

Досифей обурився проти теї одкритої куплі, що її повів московський посол. „Присилаете денги—писав патріярх—и ізъ ума людей выводите, берете грамоты, сопротивны церкви и Богу... И бяше удобнѣе, да поставите митрополита безъ благословенія, неже присылаетъ денги и просите прощенія, яко есть явная сімонія“... ³).

„И подобаетъ ли—писав він далі—просити духовная дарованія за деньги? И негли грамматы оная, юже емлетъ честность его отъ Константино-польского изъ денегъ, если праведна, если грамматы достойна? И аще суть нищій и обыкли имати деньги и давати грамматы,—лѣпо ли есть вашей церкви просити такимъ образомъ сицевая великая прошенія... И аще хощете имѣти хотѣніе свое, вѣдайте, яко церковная воля не есть, яко же и мы не хощемъ, да не причастимся сему грѣху“... ⁴).

Москва проте вперто йшла своїм шляхом, і

¹) Архивъ Ю.-З. Р. ч. I т. У ст. 135, передмова.

²) Там же, ст. 137.

³) Там же, ст. 144—145.

⁴) Там же, ст. 152, 145.

те, чого не зробив Досифей, легко зробили їй великий визир турецький та Константинопольський патріярх Діонисій.

Прочувши про посольство, Діонисій послав до його свого архимандрита, і той просив грошей, обіцяючи видати потрібні грамоти. „И посланникъ отвѣщаль, яко прежде да дастъ ему грамоты, и потомъ да возметъ денги отъ него”...²⁾.

Але хутко кінчилася вся ця купля і комедія. Побачивши, що з патріярхами діла не зробиш, посол Олексій вдався до великого визира і просив його, аби він звелів патріярхам передати ~~українську~~ церкву Москві. Турція була тоді в скрутномі становищі—з трьох боків йшли на неї війною, а Росія була з нею в миру—і тому великий візир охоче погодився на прохання Москви. І в травні 1686 р. Діонисій оддав київську митрополію московському патріярхові...

До нашого часу збереглася коротенька росписочка р. 1686 цього патріярха; цю росписочку Діонисій видав московському послові Микиті Олексійову, що брав у його грамоти на київську митрополію. Діонисій писав: „Приняли есмы милостиню святаго вашего царствія отъ посланного вашего господина Никиты Алексіевича три сорока соболей и двѣсти червонныхъ, податель же благихъ Гос-

²⁾ Там же ст. 145.

подъ да будеть мздодавецъ вашему державнѣйшему царствію"...¹⁾.

Не вдергався після цього й Досифей; коли до його знову зайдов посол, то владика сказав „Я пріискаль въ правилахъ, что вольно всякому архіерею отпустить изъ своей епархї къ другому архіерею“²⁾...

І за це Досифей теж отримав 200 золотих³⁾...

А гетьман Іван Самойлович, що дуже помагав Москві забрати українську церкву, отримав золотий ланцюг та два бриліянових клейноди⁴⁾...

Так дешево продали українську церкву...

І проте на перших порах старих прав української церкви не займали, і в царськім наказі 1685 р. писали: „И мы, великие государи, цари и великие князи Іоаннъ Алексіевичъ, Петръ Алексіевичъ и сестра наша Софія Алексіевна изволили весь митрополіи Кіевской причть и чинъ духовный пожаловать—для утвержденія той Кіевской митрополіи и в подтвержденіе прежнихъ духовнаго чина правъ и вольностей, сию нашу царскаго величества милостивую жалованную граммату дать повелѣли: что впредь судамъ митрополіи Кіевской в своей епархїи быти и отправлятися по прежнимъ обычаемъ, и

¹⁾ Там же, передмова ст. 144, Архивъ ст. 177.

²⁾ Там же, ст. 141, передмова.

³⁾ Там же, ст. 142.

⁴⁾ Малоросс. дѣла 1686 р. № 25.

никому от тѣхъ судовъ в царствующій нашъ градъ Москву с челобитьемъ не приходити, и патріарху Московскому в тѣ суды не вступатися, и челобитенъ ни у кого не принимать, а быти той Кіевской митрополіи в таком же соблюденіи, в каковѣ она была до сего времени под благословеніемъ святѣшаго вселенскаго Константинопольскаго патріарха, какъ в митрополічей чести, так и во исправленіи духовнаго чина и церковнаго начала, и в сохраненіи правъ и волностей обыкlyхъ, обрѣтавшихся по исконному обычаю... и всѣ обыкновенія прежнія без премѣненія волно содержати... На архіерейскій престолъ в митрополиты обирати волною елекціею мужа из тамошнихъ природныхъ обывателей... И сею нашею жалованною грамотою обнадеживаемъ и утверждаемъ, и в томъ быти на нашу государскую милость во всемъ надежнымъ¹⁾...

Так Москва прибрала до рукъ своїхъ вільну Церкву Українську.

Року 1688 відбувся суд над Константинопольськимъ патріярхом Діонисієм: за те, що віддав Москві Церкву Українську, його було скинуто з патріяршества²⁾...

¹⁾ Полное Собрание Законовъ Российской Имперіи, т. XI, 1830 р., № 8334 ст. 364—365. Архивъ Ю.-З. Россіи, ч. I т. У ст. 98-99.

²⁾ Архивъ Ю.-З. Р. ч. I т. У ст. 191.

№ 11. Проф. І. ОГІЄНКО. Світовий рух за утворення живої народної національної церкви.

№ 12. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковні братства на Вкраїні іх історія.

№ 13. Проф. І. ОГІЄНКО. Українські церковні братства, і їх організація і завдання.

№ 14. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковний рух на Вкраїні

№ 15. Проф. В. БІДНОВ. Церковна справа на Вкраїні.

№ 16. Прив.-доц. І. ПЕЛЕНСЬКИЙ. Український церковний стиль.

№ 17. Проф. І. ОГІЄНКО. Сербська церква і її змагання до одновлення.

№ 18. Проф. І. ОГІЄНКО. Нова чесько-словацька церква ії наука.

№ 19. Текст поминання влади Української Народної Республіки. 1921 р. 4 ст. Ціна 5 марок.

№ 20. Проф. І. ОГІЄНКО. Українські шкільні молитви. 1921 р. 4 ст. Ціна 5 марок.

21. В. ГИНЕНКО - САВІЙСЬКИЙ. Сучасне правне становище Української церкви.

22. Проф. ОГІЄНКО. Як цариця Катерина обмосковлювала Церкву Українську.

23. Проф. І. ОГІЄНКО. Давні переклади Письма Святого на українську мову.

24. Проф. І. ОГІЄНКО. Павло Морачевський і його переклад Євангелія на Українську мову.

25. Проф. І. ОГІЄНКО. Як на Москві перехрещували українців.

26. Проф. І. ОГІЄНКО. Як на Москві палили українські книжки.
27. Зразки українського церковного діловодства.
28. Проф. І. ОГІЄНКО. Братське посланіє церковним діячам Чехії і Сербії про Українську Автокефальну Церкву.
29. Грамоти Вселенського Патріярха до Українського Народу.
30. Проф. В. БІДНОВ. Коротка історія Української церкви.

Праця в видавництві „Українська Православна Церква“ безплатна. Всі кошти від продажу книжок цілком поступають на збільшення фонду Видавництва.

*** ЦІНА 25 МАРОК. ***

